

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarına Karşı İnsan Hakları Himayesi

A. Fusun ARSAVA

Özet

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi Kararları ile ilgili iki temel noktanın aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunların ilki, Konsey'in Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Konvansiyonu (AİHK) veya BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin tarafı olan üyelerinin Konsey'in aldığı insan haklarına ters düşen kararları onaylamak zorunda olup olmadıkları; diğeri ise bu yolla yapılan ihlallerin İnsan Hakları Mahkemesi veya İnsan Hakları Komitesi önünde denetlenip denetlenemeyeceğidir. Mevcut duruma göre, BM Güvenlik Konseyi uluslararası bir organ önünde hesap vermek zorunda değildir. Konsey'in insan haklarına aykırı olarak aldığı kararların önündeki tek engel oylama esnasında üye devletlerin takındığı tutumdur. Bu bağlamda, bu makalede, ilk önce Güvenlik Konseyi'nde oy hakları olan devletlerin taraf oldukları insan hakları sözleşmelerine ne ölçüde bağlı oldukları ortaya konulmuş, daha sonra ise hangi durumlarda insan hakları sözleşmelerinin ihlalden söz edilebileceği araştırılmıştır. Neticede Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlaline yol açan kararlarına karşı bir hukuki himayenin bulunmadığı, insan hakları açısından bakıldığında Güvenlik Konseyi'nin insan hakları yanlısı bir kurum olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: BM Güvenlik Konseyi Kararları, BM Şartı, İnsan Hakları Sözleşmeleri, Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Konvansiyonu (AİHK)

GİRİŞ

Güvenlik Konseyi'nin AİHK'nın veya BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin tarafı olan üyelerinin, BM Şartı'nın VII. bölümü ışığında alınan söz konusu insan hakları sözleşmeleri hükümlerine ters düşen kararlarını onaylamak zorunda olup olmadıklarının araştırılması gerekmektedir.

Bu sorunun cevaplandırılmasından sonra insan hakları sözleşmelerinin bu yolla ihlallerinin İnsan Hakları Mahkemesi veya İnsan Hakları Komitesi önünde denetlenmesinin mümkün olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Güvenlik Konseyi'nin 5 sürekli üyesinin 3'ü –Fransa, Rusya ve İngiltere- AİHK'nın tarafıdır. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni Fransa-Rusya-İngiltere ve ABD onaylamıştır. Bu devletlerden 2'si -Fransa ve Rusya- Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne ilişkin ihtiyari protokolü onaylamıştır; bu şekilde bireysel başvuru prosedürüne tabî olmuşlardır. BM

Güvenlik Konseyi'nin sürekli statüye sahip olmayan üyelerinin de söz konusu anlaşmalarla benzer bağlantılar içinde oldukları görülmektedir.

Bu sorunların tartışılmasının nedenini Güvenlik Konseyi'nin çeşitli kararları oluşturmaktadır. Herşeyden önce Güvenlik Konseyi'nin 1373(2001) sayılı kararı üye devletleri dolaşım serbestisi sınırlaması getirmekle mükellef kılmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin diğer kararları operasyon güçlerine operasyon alanları için genel bir yetki vermektedir. Güvenlik Konseyi'nin 1386(2001) sayılı kararı *International Security Assistance Force* (ISAF)¹ kurulmasına izin vermiş ve bu gücün Kabil'de güvenliği temin için Afganistan'daki yönetimi desteklemesi istenmiştir. Aynı kararda Güvenlik Konseyi BM Şartı'nın VII. bölümü muvacehesinde ISAF'a katılan devletleri görevlerini yerine getirmek için gerekli önlemleri almakla yetkili kılmıştır². Güvenlik Konseyi'nin 1511(2003) sayılı kararı (16.10.2003, fıkra 13) Irak'ta istikrar ve güvenliği tesis etmeye her türlü önlemi almakla yetkili ortak yönetime tabi uluslararası bir gücün oluşturulmasını kabul etmiştir; 1529(2004) (29.02.2004, bölüm 6) sayılı Güvenlik Konseyi kararı yine Haiti için bir uluslararası gücün oluşturulmasını karara bağlamış ve görevini yerine getirmek üzere bu güce gerekli her türlü önlemi alma yetkisi verilmiştir. Görev alanlarında polislik görevini yerine getiren uluslararası güçlerin bu şekilde genel olarak yetkilendirilmesi insan hakları bakış açısından oldukça tartışmalıdır. Bu operasyonlar esnasında konut dokunulmazlığından, vücut bütünlüğüne kadar çok değişik insan haklarına müdahaleler gözlenmektedir. Sorunun karmaşık bir niteliğe sahip olmasına Güvenlik Konseyi kararlarına karşı insan haklarının korunması iddiasının yapılamaması neden olmaktadır. Güvenlik Konseyi kararlarına karşı Devletler Hukuku (DH) prosedürel bir koruma öngörmemektedir. Ne Güvenlik Konseyi, ne de BM, uluslararası bir organ önünde hesap vermek durumunda değildir. Güvenlik Konseyi'nin insan haklarına aykırı kararlarına veya bu kararların icrasına karşı sadece oylama esnasında devletlerin tutumları ile karşı koymak mümkündür.

Bu nedenle ilk önce Güvenlik Konseyi'nde oy veren devletlerin taraf oldukları insan hakları sözleşmelerine ne ölçüde bağlı olduklarının ortaya konulması gerekmektedir. Bundan sonra, hangi durumlarda insan hakları sözleşmelerinin ihlalden söz edilebileceği ve bu ihlallere karşı hangi hukuki olanakların bulunduğu tartışılacaktır.

Güvenlik Konseyi'nde Oy Veren Üye Devletlerin İnsan Hakları Sözleşmelerine Bağlılığı

BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı oy veren devletlerin insan hakları pozisyonlarının korunması ancak, bu devletlerin oylama esnasında insan hakları metinlerine bağlı olduklarının kabul edilmesi koşuluna bağlıdır. Bu koşulun gerçekleşip gerçekleşmediğinin insan hakları sözleşmeleri ve BM Şartı ışığında değerlendirilmesi mümkündür. Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalarda anlaşma tarafı devletlerin egemenlik haklarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 1. maddesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2.madde I.fıkrası ışığında kullanması gerektiği iddia edildiği gibi, BM Şartı'nın Güvenlik Konseyi üyelerini insan hakları sözleşmelerine bağlılıktan kurtardığı şeklinde görüşler de ileri sürülmektedir.

1. Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamanın egemenlik hakkının kullanılması olarak kabul edilmesi

¹ Uluslararası Güvenlik Destek Güçleri

² Güvenlik Konseyi kararları için bkz: <http://www.un.org.Docs/sc/unsc-resolutions.html>

AİHK'ya göre anlaşma tarafı devletler kendi egemenlik alanlarında bulunan bireylerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini garanti etmektedir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2. madde I. fıkrası da benzer bir düzenleme içermektedir. Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamanın egemenlik yetkisinin kullanılması olarak kabul edilmesi görüşüne karşı olarak, Güvenlik Konseyi'nin muhtar olarak karar verdiği ve anlaşma tarafı devletlerin organı olmadığı ifade edilmektedir. Rudolf Hess'in Spandau'da müttefik güçler hapisanesinde sürekli tutuklu bulundurulması nedeniyle İngiltere'ye karşı yapılan insan hakları ihlali başvurusu, İngiltere'nin diğer üç müttefikle birlikte tasarrufta bulunması gerekçesiyle kabul edilmemiştir. İnsan Hakları Komisyonu İngiltere'nin ortak sorumluluğunun bir parçası olarak yaptığı tasarrufları AİHK 1. maddesi ışığında egemenlik hakkının kullanılması olarak kabul etmemiştir³. İnsan Hakları Komisyonu'nun *obiter dictum* olarak görülen bu görüşü, karar merciinin kararının değil, sadece İngiltere'nin oylama esnasındaki tutumunun, diğer bir ifadeyle kendi tasarrufunun şikâyet konusu edildiğini gözden kaçırmıştır. Buna uygun olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) *Matthews* davasında, egemenlik kavramı üzerinde fazla durmaksızın, AİHK'nın 1. maddesinin tartışma konusu önlemin, türü bakımından herhangi bir ayırım yapmadığını ve Konvansiyon tarafı devletlerin egemenlik tasarruflarının hiçbirinin Konvansiyon ışığında denetimden istisna edilmediğini karara bağlamıştır⁴; AİHM aynı kararını daha sonraki bir kararında da teyit etmiştir⁵. Mahkeme bu gerekçeyle İngiltere Krallığı'nın AB Bakanlar Konseyi'nde yapılan oylamadaki tutumunu egemenlik yetkisinin kullanılması olarak kabul etmiştir. Mahkeme, AB'nin Cebelitarık'lıların AB Parlamentosu seçimlerine katılmasına mani olan 'muhtar' önleminin İngiltere'nin sorumluluğunu kabul etmiştir⁶. Bu gerekçenin Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalara uygulanması tereddütsüz mümkündür. Güvenlik Konseyi oylamalarındaki tutumun bu nedenle prensip olarak AİHK'nın 1. maddesi ve BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 21. maddesi ışığında egemenlik yetkilerinin kullanılması olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

2. BM Şartı ve oy veren devletlerin insan hakları sözleşmelerine bağlılığı

BM Şartı, Güvenlik Konseyi'nde kullanılan oylar nedeniyle anlaşma tarafı devletlerin sorumlu tutulmasını engelleyen bir düzenleme içermemektedir. BM Şartı insan hakları sözleşmelerine taraf olan devletler bakımından da önceliğe sahip olmakla beraber, bu önceliğin insan hakları sözleşmelerinin sonraki tarihli olmaları nedeniyle BM Şartı ile insan hakları sözleşmeleri arasındaki ilişkide sorun yaratmayacağı varsayılmaktadır.

İnsan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerle BM Şartı'ndan doğan yükümlülüklerin çatışması, insan hakları sözleşmelerine bağlılığın Güvenlik Konseyi oylamalarında bu devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini engellemesi durumunda söz konusu olabilir. İnsan hakları sözleşmelerine riayet mükellefiyetinin Güvenlik Konseyi'nde karar alınmasını kolaylaştırmayacağı açıktır. Ancak bu sorunun, Güvenlik Konseyi üyelerinin oylamalarda açık şekilde kendi ulusal çıkarlarını takip etmesi gerçeği ışığında abartılmaması gerekmektedir. Sürekli üyelerin Güvenlik Konseyi'nde sahip olduğu veto hakkı ulusal çıkarların korunması aracı olarak kullanılmaktadır. Böyle bir tutumun izlenmesi Güvenlik Konseyi'nin siyasi organ niteliği ışığında meşru olarak ka-

³ *Ilse Hess/Vereinigtes Königreich*, app.no.6231/73, Entscheidung vom 28.5.1975, Decisions and Reports 2,72 74.

⁴ *EGMR, Matthews/Vereinigtes Königreich*, appl.no.24833/94, Urteil vom 18.02.1999, Rep.1999 I, 251§29.

⁵ *bkz.: Prince Hans Adam II of Liechtenstein/Deutschland*, app.no. 42527/98, Urteil vom 12.7.2001, §46.

⁶ *EGMR, Matthews*, s. 33 vd.

bul edilmektedir. Ulusal çıkarların takip edilmesi Güvenlik Konseyi'nin görevlerinin caiz olmayan bir şekilde engellenmesi olarak değerlendirilmemektedir. İnsan hakları sözleşmelerini ulusal çıkarları doğrultusunda onaylayan devletlerin sözleşmelere riayet mükellefiyeti içinde bulunmaları nedeniyle bu devletlerin söz konusu insan haklarına saygı göstermekle yükümlü olmadıklarını iddia etmeleri mümkün değildir. İnsan haklarına saygı BM Şartı'nın 1. madde 1. fıkrası ışığında BM'nin amaçlarına dâhildir ve bu amaçlar Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VII. bölümü çerçevesinde aldığı kararlar için de yönlendiricidir. BM Şartı muvacehesinde Güvenlik Konseyi kararı alınmaksızın da Güvenlik Konseyi üyelerinin, uluslararası barış ve güvenliğin korunması, bozulan barışın yeniden tesisi için yükümlülüklerinin bulunduğu kabul edilebilseydi, insan hakları sözleşmelerinden ve BM Şartı'ndan doğan mükellefiyetlerin birbirleriyle çatışması mümkün olabilirdi. Oysa Güvenlik Konseyi üyelerinin Güvenlik Konseyi kararı öncesinde böyle bir barışı koruma mükellefiyeti bulunmamaktadır. BM Şartı'nın 39. maddesine göre Güvenlik Konseyi'nin öncelikle barışın tehdidi yahut ihlali durumunu bir kararla tespit etmesi gerekmektedir.⁷

İnsan Hakları Sözleşmelerini Onaylayan Devletlerin Sözleşmelere Bağlılıklarının Kapsamı

Anlaşma tarafı devletlerin Güvenlik Konseyi'ndeki oylamalarda prensip olarak taraf oldukları insan hakları anlaşmalarına bağlılığı kabul edilmektedir. İnsan hakları anlaşmalarından doğan mükellefiyetlerin bir sonuç doğurmaya matuf olması nedeniyle, anlaşma tarafı devletlerin taraf oldukları anlaşmalarda garanti edilen insan haklarına ters düşen Güvenlik Konseyi kararını önlemek için muayyen bir şekilde oy kullanmakla mükellef olduklarının kabul edilmesi gerekmektedir⁸. BM Şartı'nın 27. madde III. fıkrasına göre Güvenlik Konseyi sürekli üyelerden birisinin olumsuz oyu ile veto hakkını kullanması veya Güvenlik Konseyi üyelerinden birisinin karar için gerekli çoğunluğu engelleyecek oy kullanması ile bu sonuç ortaya çıkabilir. Güvenlik Konseyi üyesi bir devletin insan haklarına ters düşen bir kararı engelleyememesi durumunda, ki bu durum sürekli statüye sahip olmayan BM üyesi devletler bakımından ortaya çıkabilir, insan hakları sözleşmelerinde yapılan taahhütlere uygun oy verme mükellefiyeti ortadan kalkmaktadır.

Bu sonuç içtihatlarla uyumludur. Hess davasında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, İngiliz Krallığı'nın 4 müttefik gücün taşıdığı sorumluluğun bir parçası olarak tasarrufta bulunduğunu kabul etmekle beraber, müttefik güçler yönetiminin kararı oybirliğiyle vermemesi nedeniyle İngiltere aleyhine başvuruyu caiz kabul etmemiştir. Komisyon, İnsan Hakları Konvansiyonu'nun tarafı olan İngiltere'nin Konvansiyon'un maddi içeriğine saygı göstererek, diğer üç müttefik gücün iradesine ters düşer şekilde kararı engelleme olanağına sahip olması (kararın oyçokluğu ile alınması) durumunda yapılan başvurunun caiz kabul edilip edilmeyeceği hususuna ise değinmemiştir⁹. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun kararı, insan hakları sözleşmelerinin tarafı devletlerin oylama çerçevesinde tabî oldukları mükellefiyete uygundur. Somut durumda müttefik güçler yöneti-

⁷ Th.Schilling, *Die "neue Weltordnung" und die Souveränität der Mitglieder der Nationen*, AvR 33(1995), 67, 78vd.

⁸ Th.Schilling, *Die "neue Weltordnung".....*; Th.Schilling, *Internationaler Menschenrechtsschutz* (2004), Rdn.54vd.

⁹ W.Peukert, 'Europäische Menschenrechtskonvention', *EMRK-Kommentar* (2.Aufl.1996), Artikel 1, Rdn.14.

minin kararında İngiltere'nin oyunun belirleyici olmaması, İngiltere'nin İnsan Hakları Konvansiyonu'ndan doğan mükellefiyetlere tâbi kabul edilmemesine yol açmıştır.

Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalar egemenlik haklarının kullanılması olarak kabul edilmektedir; insan hakları sözleşmelerine taraf devletlerin Güvenlik Konseyi'ndeki oylamalarda bu sözleşmelere uygun tutum göstermeleri BM Şartı'nın 103. maddesine ters düşmemektedir. İnsan hakları sözleşmelerine taraf devletler, kendi oylarının insan hakları sözleşmelerinin ihlaline yol açacağı durumlarda, Güvenlik Konseyi kararlarını kendi olanakları çerçevesinde engellemekle yükümlüdür.

İnsan Hakları Sözleşmelerinin İhlali

Güvenlik Konseyi'nde alınan kararın operasyon gücüne mutlak bir yetki vermesi olumlu oy kullanan devletin insan hakları sözleşmelerinde garanti edilen insan haklarını etkin olarak temin etme yükümlülüğünü ihlal edebilir. AİHM *Matthews* davasında, AİHK'ya taraf olan her devletin *ratione materiae* uluslararası kararların alındığı platformlarda (dava çerçevesinde AB Bakanlar Konseyi'nde) AİHK'da garanti edilen haklara -davada aktif seçme hakkına- saygı gösterme mükellefiyetini dile getirmiştir¹⁰. Bu karara göre söz konusu yükümlülük sadece ülkesinde somut olarak insan hakları ihlal edilen anlaşma tarafı devlet için değil (davada İngiltere), uluslararası kuruluşun üyesi tüm anlaşma tarafı devletler için (davada AB) geçerlidir¹¹.

Ülkelerinde insan hakları ihlali olmayan anlaşma tarafı devletlerin bu yükümlülüğü DH teamül kurallarının bir gereği olarak ahde vefa prensibinden istihraç edilmektedir. Anlaşma tarafı her devlet bakımından anlaşmanın akamete uğramaması en önemli hedefdir. İnsan hakları anlaşmalarının hedefi, AİHK'nın dibacesinde yer aldığı gibi insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesidir¹². Güvenlik Konseyi'nin, operasyon alanı için mutlak bir yetkilendirme yapan kararı, operasyon gücünü insan haklarına riayet mükellefiyetinden muaf kılmaya uygundur. Operasyon gücünün Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde aldığı önlemler prensip olarak, BM Şartı'na diğer anlaşmalara nazaran öncelik tanıyan Şart'ın 103. maddesi muvacehesinde insan hakları sözleşmelerine aykırı değildir. İnsan hakları sözleşmelerinin hükümleri bununla beraber BM Şartı'nın 25.maddesine göre BM üyesi devletlerin bağlı oldukları VII. bölüm hükümleri çerçevesinde sonraki tarihli Güvenlik Konseyi kararlarıyla devre dışı bırakılabilir. İnsan haklarına riayet mükellefiyetinden kurtulma insan hakları anlaşmalarının amaçlarının akamete uğraması anlamını taşır. Güvenlik Konseyi kararlarının insan hakları sözleşmelerinin tarafı devletlerin olumlu oylarıyla sözleşmelerin amaçlarını ve hedeflerini akamete uğratması operasyon gücünün normal şartlarda operasyon alanında saygı göstermekle yükümlü olduğu insan hakları mükellefiyetlerinden Güvenlik Konseyi kararıyla muaf tutulması anlamını taşımaktadır.

Bu çerçevede incelenmesi gereken bir konu da BM Güvenlik Konseyi kararının alınmasında etkin olan devletin operasyonu gerçekleştirecek devletle aynı insan hakları sözleşmesinin tarafı olup olmamasıdır. Operasyon gücünde yer alan devlet prensip olarak insan hakları sözleşmeleri veya kendi iç hukuku üzerinden insan hakları yükümlülüklerine tâbidir. İnsan hakları sözleşmeleri veya kendi iç hukuku üzerinden insan hak-

¹⁰ *Matthews/Vereinigtes Königreich*, app.no.24833/94, Urteil vom 18.2.1999, Rep.1999 I,251,s.29.

¹¹ Bkz: *Matthews* davası s. 33.

¹² AİHK'nın dibacesinin 3. paragrafı.

larına bağılılığı söz konusu olmayan bir devletin operasyon gücünde yer alması halinde insan haklarının ihlali tartışmasının yapılması konu itibariyle önemli değildir. İnsan haklarına bağılılığın prensip olarak kabul edilmesi insan haklarının operasyon alanlarında da geçerliliğinin ortaya konulması amacına matuftur. Bu durum kural olarak operasyon alanının operasyonu gerçekleştirecek devletin ülkesinde yer alması halinde karşımıza çıkmaktadır. BM İnsan Hakları Komitesi devletler hakkında rutin olarak düzenlediği raporlarda 1373(2001) sayılı anti terör kararının icrası çerçevesinde alınacak önlemlerin Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile uyumlu olması gerektiği hususunda Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi tarafı devletlerin dikkatini çekmektedir¹³. Bu tür önlemler ağırlıklı şekilde doğal olarak sözleşme tarafı devletlerin ülkelerinde alınmaktadır.

Devletlerin kendi ulusal insan hakları düzenlemelerine *extritorial* (ülke dışı) bağılayıcılık tanınması konusu mukayeseli hukuk çalışması olarak özel bir inceleme gerektirmesi nedeniyle bu makalede ele alınmamaktadır. Alman Anayasası'nda (GG) yer alan temel hakların bununla beraber prensip olarak *extritorial* uygulanacağı görüşünün benimsendiği görülmektedir¹⁴. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmeleri'ne taraf olan devletlerin buna karşılık bu sözleşmelerle *extritorial* bağılı olmadığı BM İnsan Hakları Komitesi'nin içtihatında açık olarak yer almaktadır. İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2. madde I. fıkrasının sözleşmenin uygulanma alanını sözleşme tarafı devletlerin ülkelerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tâbi olan tüm kişiler olarak sınırlaması nedeniyle *extritorial* alanların, işgal durumunda dahi Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin uygulama alanı dışında bırakıldığını kabul etmektedir¹⁵.

AİHM'nin içtihadına göre Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. madde I. fıkrasının egemenlik yetkisi (*jurisdiction*) kavramına geleneksel olarak yetkinin sadece ülkesel olarak kullanılması anlamını vermesi nedeniyle AİHK'ya taraf devletlerin AİHK'ya *extritorial* bağılı olması sadece bir istisna teşkil edebilir¹⁶. AİHK tüm yeryüzünde uygulanmak üzere yapılmamıştır. Böyle bir istisnai durum, sözleşme tarafı bir devletin yabancı bir ülkeyi ve halkını askeri işgal sonucu etkin kontrolü altında tutması veya oradaki hükümetin rızasıyla normal koşullarda o ülkenin hükümetinin kullandığı yetkileri tamamen veya kısmen kullanması halinde ortaya çıkabilir¹⁷. Bu durumlarda AİHK'nın sözleşme tarafı devlet bakımından *extritorial* bağılayıcılık doğurması, sözleşme tarafı devletin o ülkede etkin denetimi sağlamasına dayandırılmaktadır¹⁸. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, AİHK'ya taraf devletlerin *extritorial* sorumluluğunu Türkiye için Kuzey Kıbrıs bakımından, Rusya için de Moldova bakımından kabul etmiştir.

İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatı muvacehesinde çerçevesinde tartışılması gereken bir konu da AİHK'nın operasyon alanında *extritorial* bağılayıcılığının, operasyon alanının diğer bir sözleşme tarafının ülkesinin bir parçası olması koşuluna bağılı olup olmadığıdır; AİHK prensip olarak sözleşmeye taraf devletlerin ülkesel egemenlik alan-

¹³ İnsan Hakları Komitesi raporları için bkz: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>; (1373(2001) sayılı kararın kendisinin devletlerin insan haklarına saygı mükellefiyetine atıf yapmaması ilginçtir).

¹⁴ Bkz: M.Breuer, *Völkerrechtliche Implikationen des Falls Öcalan*, EuGRZ 2003, 449,451.

¹⁵ İnsan Hakları Komitesinin 29.7.1981 tarihli kararı için bkz: *Celiberti di Casariego/Uruguay, comm. No.56/1879*.

¹⁶ *EGMR, Bankovic u.a./Belgien u.a.*, appl.no.522007/99, Entscheidungen vom 12.12.2001, EuGRZ, 2002, 133 = NJW 2003,413 s. 61.

¹⁷ *Ibid*, s.71.

¹⁸ *EGMR/Loizidou/Türkei*, appl.no.15318/89, Urteil vom 18.12.1996, s. 52; *EGMR, Bankovic, u.a./Belgien u.a.*, appl.no.522007/99, Entscheidung vom 19.12.2001, EuGRZ 2002,133; *EGMR, Ilascu u.a./Moldawien und Russische Föderation*, appl.no.48787/99, Entscheidung vom 4.9.2001, The Law, I 2b.

larında hüküm ve sonuç doğurmaktadır. AİHK'ya *extritorial* sınırlama getirilmesi AİHM'nin, AİHK'nın sözleşme tarafı devletlerin tüm dünyadaki davranışlarına düzenleme getirme misyonunu reddeden ifadesinden istihraç edilmektedir¹⁹.

AİHM, bu nokta-i nazardan konuyu tartıştığı *Bankovic* davasında *extritorial* egemenlik yetkilerinin AİHK'nın geçerlilik alanında kullanıldığını kabul etmiştir²⁰. İnsan Hakları Mahkemesi Kıbrıs konusunda buna ilave olarak, işgal sonucu Kıbrıs halkının daha önce yararlandığı AİHK'nın himayesinden mahrum kaldığı, insan haklarının korunması sisteminde ortaya çıkan bu esef verici boşluğun giderilmesi gerektiği hususunu vurgulamıştır²¹. AİHM bununla beraber sözleşme tarafı devletlerin etkin *extritorial* egemenlik tasarruflarının sözleşmeye uygun olma mükellefiyetini AİHK'nın geçerlilik alanını ülkesel olarak sınırlayarak açıklamamıştır. AİHM'nin ilgili açıklamaları kısmen obiter dicta, kısmen de burada tartışılan başka konularla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. *Bankovic* davasında AİHM Sırbistan'da etkin denetim sağlanamaması nedeniyle, Belgrad'ın bombalanmasını NATO devletleri tarafından kullanılan egemenlik yetkisi olarak kabul etmemiştir²²; egemenlik yetkisinin kullanılması, etkin denetim koşuluna bağlı olarak kabul edilmiştir.

Kıbrıs/Türkiye davasında Türkiye'nin insan hakları sorumluluğu operasyon gücünün tasarrufları nedeniyle değil²³, Kuzey Kıbrıs 'uydu' hükümetinin tasarrufları nedeniyle iddia konusu yapılmıştır²⁴.

AİHM'nin insan hakları himayesinde boşluktan söz ettiği alanlar dünya çapında düşünülmemekte, bu çerçevede normal şartlarda AİHK'nın geçerli olduğu alanlar esas alınmaktadır. Sözleşme tarafı devletler yerel mercilerin tasarrufları nedeniyle ek bir kriter aranmasına gerek olmaksızın AİHS'nin 1. maddesi muvacehesinde sorumlu kabul edilmektedir²⁵. AİHK'ya taraf devletlerin *extritorial* egemenlik yetkileri dünya çapında her yerde, onun tarafından işgal edilen alanlar dâhil olmak üzere AİHK 1. maddesi muvacehesinde sorumluluğa yol açmaktadır. Bu varsayımın pozitif hukukta dayanakları bulunmaktadır. İnsan Hakları Mahkemesi *Issa* davasında sözleşme tarafı devlet aleyhine AİHK'nın dışında kalan alanlarda aldığı askeri önlemler nedeniyle (Kuzey Irak) yapılan başvuruyu kabul etmiştir²⁶. AİHM Öcalan'ın AİHK'nın ülkesel geçerlilik alanı dışında bulunan Kenya'da tutuklanması çerçevesinde açılan davada Öcalan'ın Türkiye'nin etkin kontrolünde olması nedeniyle Türkiye'nin kullandığı egemenlik yetkisini AİHK'nın 1. maddesi ışığında kullanılan yetki olarak kabul etmiştir²⁷. İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşme tarafı devletlerin kişileri ve mülkleri kendi etkin kontrollerine sokmaları halinde, diğer bir ifade ile kendi ülkeleri dışında egemenlik yetkisi kullanmaları durumunda da AİHK muvacehesinde sorumluluklarının doğacağını kabul etmiştir²⁸.

¹⁹ EGMR, *Bankovic*, s. 80.

²⁰ Ibid, s. 67-71.

²¹ EGMR, *Zypern/Türkei*, appl.no.25781/94, Urteil vom 10.5.2001, s. 78.

²² EGMR, *Bankovic*, s. 75.

²³ AİHM bunu *Loisidou* davasında kabul etmiştir. Bkz.: *Loisidou/Türkiye*, appl.no.15318/89, Urteil vom 23.3.1995, s. 62.

²⁴ *Zypern/Türkei*, appl.no.25781/94, Urteil vom 10.5.2002, s.78.

²⁵ Bu durum *Bankovic* davasında kabul edilmemiştir.

²⁶ EGMR, *Issa u.a./Türkei*, appl.no.31812/96, Entscheidung vom 30.5.2000.

²⁷ EGMR, *Öcalan/Türkei*, appl.no.46221/99, Urteil vom 19.3.2003, s. 93.

²⁸ EMRK, *X and Y/ Schweiz*, appl.nos.7289/75 and 7349/76, Entscheidung vom 14.7.1977, Decision and Reports 9, 57.71. Söz konusu ülke -Liechtenstein- zamanında AİHK'nın ülkesel geçerlilik alanında bulunmaktaydı.

İnsan Hakları Mahkemesi'nin sözleşme tarafı devletlerin yabancı bir ülkede normal şartlarda bir hükümetin kullandığı yetkileri kullanması halinde AİHK'nın 1. maddesi ışığında *extritorial* egemenlik yetkisinden söz eden sürekli içtihatı -sadece hava hâkimiyetinin tesis edildiği durumlardan farklı olarak- fiilen yerli halka AİHK'da yer alan hakları garanti etme mükellefiyetinden hareket etmektedir²⁹. Sözleşme tarafı devletler AİHK 1. maddesi muvacehesinde sözleşmedeki hakları istisnasız kendi egemenliklerine tabi kişilere garanti etmekle mükelleftir. AİHK'da yer alan insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi amacı ışığında AİHK'da yer alan haklardan sadece sözleşme tarafı devletlerin halklarının ve yine işgal altına giren sözleşme tarafı devletlerin halklarının yararlanmasını kabul edip, buna karşılık AİHK'nın ülkesel geçerlilik alanında bulunmayan ülkelerin halklarının sözleşme tarafı devletlerin egemenlik tasarruflarına tabi olması halinde onların bu haklardan yararlanmasını reddetmek mümkün değildir.

Muayyen temel hakların sadece ülkesel olarak geçerli olduğunu savunan Amerikan görüşü, AİHK için örnek olamaz³⁰. Bu görüşün geçerliliğinin ne tür sonuçları olduğunu geçtiğimiz yıllar ortaya koymuş bulunmaktadır. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nden farklı olarak AİHK, sözleşme tarafı devletler tarafından işgal edilen veya kendilerine benzer statü verilen dünyanın her yerindeki ülkede uygulanmaktadır. Kendilerine Güvenlik Konseyi kararlarının icrası görevi verilen operasyon gücünde yer alan sözleşme tarafı devletler, kendi operasyon güçleri normal şartlarda bir hükümetin kullandığı egemenlik yetkisinin bir kısmını kullanma durumunda ise prensip olarak AİHK ile bağlıdır. Buna karşılık Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi muvacehesinde Afganistan'da, Irak'da, Haiti'de bulunan insanlar sözleşme tarafı devletlerin ülkelerindeki insanlar olarak kabul edilmeyerek operasyon devletlerinin Medeni ve Siyasi Haklar sözleşmesine bağlılığı kabul edilmemektedir. Bu örneklerde, operasyona katılan devletlerin AİHK tarafı olması veya iç hukukları ışığında *extritorial* insan haklarına bağlılığın kabul edilmesi halinde, operasyon alanındaki tasarrufların insan hakları ihlali teşkil etmesi mümkündür.

Bu bölümün başında saptandığı üzere operasyon gücünü operasyon alanında insan haklarına riayet mükellefiyetinden muaf kılan Güvenlik Konseyi kararını kabul eden İnsan Hakları Sözleşmesi tarafı devletler sözleşmeden doğan yükümlülüklerini ihlal durumuna düşerler. Böyle bir ihlal herşeyden önce, Güvenlik Konseyi kararını onaylayan devletin Güvenlik Konseyi'nin kararının icrasıyla görevlendirilmesi durumunda ortaya çıkar. Sözleşme tarafı devlet böyle bir durumda kendi onayıyla operasyon bölgesinde insan hakları sözleşmesine riayet mükellefiyetinden muaf olmakta ve bu şekilde de sözleşmenin insan haklarının korunması amacını akamete uğratmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin kararına onay veren devletin ve operasyona katılan devletin farklı olmakla beraber, aynı insan hakları sözleşmesinin tarafı olması durumunda bir sözleşme devletin Güvenlik Konseyi kararını onaylayarak, diğer sözleşme tarafının insan haklarına riayet mükellefiyetinden kurtarması, sözleşmenin amacının ve hedefinin aynı şekilde akamete uğraması sonucunu doğurur. Operasyona katılan devletin operasyon bölgesinde münhasıran farklı bir insan hakları sözleşmesi üzerinden, diğer bir ifadeyle karara onay veren devletin taraf olduğu sözleşmeden ayrı bir sözleşme üzerinden yahut ulusal insan

²⁹ EGMR, *Bankovic*, s.75; EGMR *Loizidou*, s.52.

³⁰ Krş: *US Supreme Court, Johnson versus Eisentrager*, 339 U.S. 763,766(1950); *US Supreme Court, Zaduydas versus Davis*, 533 U.S. 678,693(2001): "It is well established that certain constitutional protections available to persons inside the United States are unavailable to aliens outside of our geographic borders".

hakları düzenlemeleri üzerinden insan haklarıyla bağlı olması durumunda farklı bir tablo ortaya çıkabilir. İnsan hakları sözleşmelerinin amaçlarına, insan haklarının başka enstrümanlarla akamete uğratılmaması da dâhildir. Ancak bir insan hakları sözleşmesinin amacı, kendisinin korumak istediği amacın ötesine geçemez. Bu sonuç daha uygun düzenlemelere dokunmayan ancak bunları enkorpere etmeyen Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 5. madde II. paragrafından ve AİHK'nın 53. maddesinden istihraç edilmektedir. AİHM *Matthews* davasında verdiği kararda anlaşmanın amacını akamete uğratma yasasını Maastricht anlaşmasının diğer tarafları bakımından da kabul edip, buradaki "diğer tarafların" İngiltere gibi AİHK'nın tarafı diğer devletler olduğuna işaret etmekle beraber, uluslararası bir örgütün aynı zamanda AİHK'nın tarafı olan üyelerinin anlaşmanın amacını akamete uğratmama mükellefiyetine ve bununla bağlantılı sorumluluğuna ilişkin ipuçları vermemiştir.

Operasyon Bölgesindeki Operasyon Güçlerinin Tasarruflarının Hukuka Uygunluğu

Bir yahut daha fazla sözleşme tarafının sözleşme amaçlarını akamete uğratmama yasasını ihlal ederek Güvenlik Konseyi kararını onaylaması, Güvenlik Konseyi kararının bu olaya dayanan mevcudiyetini ve doğurduğu sonuçları prensip olarak etkilememektedir. Operasyon güçlerinin operasyon alanındaki tasarrufları BM Şartı'nın 103. maddesi muvacehesinde, bu tasarruflar Güvenlik Konseyi'nin kararı çerçevesinde kaldığı nispette hukuka uygundur. Tereddüt yaratan husus mamafih, karara onay veren sözleşme tarafı devletin kendi operasyon gücünün tasarrufları bakımından da aynı hususların geçerli olup olmadığıdır.

Operasyon gücünün operasyon bölgesindeki tasarruflarının taraf olunan insan hakları sözleşmesini ihlal ettiği nispette hukuka uygunluğunun kabul edilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede DH teamül kuralı olarak, hiçbir devletin hukuka aykırı eylemlerinden yarar elde edemeyeceği sonucuna varılması gerekmektedir³¹. Afganistan'da, Irak'ta veya Haiti'de İngiliz ve Fransız operasyon güçlerinin kendi egemenlik yetkilerine tabi olan insanlara insanlık dışı muameleleri çerçevesinde, BM Şartı'nın 103. maddesi muvacehesinde Güvenlik Konseyi kararlarının AİHK'ya nazaran önceliği nedeniyle AİHK'nın 3. maddesinin uygulanamayacağına iddia edilmesi³² AİHK muvacehesinde kabul edilemez. Bu devletlerin Güvenlik Konseyi kararına onay vererek, kendilerini insan hakları sözleşmesinin yükümlülüklerini yerine getirmekten muaf tutmaları, yukarıda işaret edilen DH teamül kuralına aykırı olarak hukuka aykırı bir tasarruftan kendileri için yarar elde etmeleri sonucunu doğurur. Söz konusu DH teamül kuralı ışığında bu devletlerin kendilerini Güvenlik Konseyi kararına onay vererek insan hakları sözleşmesinin yükümlülüklerine riayetten muaf kılmaları kabul edilemez.

Yapılan inceleme, Güvenlik Konseyi üyesi olan insan hakları sözleşmesi tarafı bir devletin bu anlaşmanın amaç ve hedeflerini akamete uğratmama yükümlülüğünü aynı insan hakları sözleşmesine bağlı bir devletin operasyon alanında kullandığı operasyon gücünün insan hakları ihlaline izin veren Güvenlik Konseyi kararını onaylaması durumunda da, İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal etmiş olacağını ortaya koymaktadır. Operasyonu gerçekleştiren devletin Güvenlik Konseyi kararını insan hakları sözleşmesine

³¹ Krş: *IGH, Interpretation of Peace Treaties with Albania, Hungary and Romania, Advisory Opinion*, ICP Rep.1950 (July 18), 221,244.

³² İngiltere Krallığı'nın İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki savunması için bkz: *MRA,18.10.2001, CCPR/C/SR.1963, s25.*

aykırı olarak onaylaması, operasyon gücünün operasyon alanında Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde kalan tasarruflarının hukuka aykırılığını önleyememektedir.

Prosedür denetimi

İnsan hakları ihlali iddialarının ele alındığı denetim mekanizmaları çerçevesinde soyut olarak Güvenlik Konseyi kararının onaylanması ile doğan insan hakları ihlallerinin ele alınması mümkün olduğu gibi, somut olarak operasyon alanında insan hakları ihlallerinin ele alınması da mümkündür³³.

Devletler Hakkında Rapor Düzenlenmesi

BM İnsan Hakları Komitesi 1373(2001) sayılı anti-terör kararına (*resolution*) ilişkin olarak İngiltere'nin aldığı önlemleri vesile kabul ederek, sözleşme tarafı İngiltere'nin bu kararı iç hukukta düzenlerken Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nden doğan hakları korumakla yükümlü olduğuna işaret etmiştir³⁴. İngiltere verdiği cevapta, BM Şartı'nın 103.maddesine atıfta bulunarak, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin hükümlerinin BM Güvenlik Konseyi kararı ile saf dışı edildiğini ifade etmiştir. İngiltere'nin bu cevabının isabetli olduğu kabul edilemez. İngiltere Güvenlik Konseyi'nin sürekli bir üyesi olarak Güvenlik Konseyi kararını engelleme olanağına sahiptir. İngiltere, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin amaç ve hedefini akamete uğratmama yükümlülüğünü ihlal etmiştir; İngiltere BM Güvenlik Konseyi kararını Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni ihlal eden kendi tasarrufunun dayanağı olarak aldığı nispette, hukuka aykırı tasarruftan yarar elde etmektedir. BM İnsan Hakları Komitesi İngiltere'nin söz konusu Güvenlik Konseyi kararının oluşumundaki katkısını tartışma konusu yapmamıştır. Bu tür bir Güvenlik Konseyi kararının kabulü, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 40. maddesi muvacehesinde Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde tanınan hakların kulanılmamasına matuf önlemler olarak mütalaa edilmekte ve bu nedenle de rapor yöntemi çerçevesinde ele alınabilmektedir.

Devletler Hakkında Devlet Başvurusu

İnsan Hakları Sözleşmesi tarafı bir devletin Güvenlik Konseyi kararına onay vermesi nedeniyle bir başka devlet tarafından ona karşı yapılan başvurular için, sözleşme kurumsal yapısında yer alan organların –AİHK için AİHM; Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi için İnsan Hakları Komitesi- yetkili olmaması gerektiği, zira sözleşme tarafı devletin insan hakları ihlalinin ilgili organ tarafından tespitinin aynı zamanda ilgili organın yargı yetkisine tabi olmayan Güvenlik Konseyi'nin ve Güvenlik Konseyi üyesi diğer devletlerin tutumları hakkında karar verilmesi sonucunu doğuracağı ifade edilmektedir. Ancak, yapılan başvurunun sözkonusu insan hakları sözleşmesinin, aynı zamanda Güvenlik Konseyi üyesi taraflarına karşı yapılması nedeniyle böyle bir sonucun doğması ihtimal dışıdır. Zira, sözleşmenin ilgili organının insan hakları ihlalinin ortaya koyan tespit kararının için tabiatı icabı Güvenlik Konseyi'ni ve Güvenlik Konseyi'in ilgili İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan üyelerini doğrudan muhatap alması söz konusu değildir. Uluslararası Adalet Divanı vereceği kararların başka devletlerin hukuki çıkarlarının etkilenmesine yol açmayacağını içtihat

³³ G. Nolte, *The Limits of the Security Council's Powers and its Functions in the International Legal Systems: Some Reflections*, bkz: M.Byers (Hrsg.), s.315,320.

³⁴ *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, 06.12.2001, CCPR/CO/73/UK; CCPR/CO/73/UKOT, s. 6.

hukuku üzerinden ortaya koymuştur³⁵. Uluslararası Adalet Divanı içtihatının İnsan Hakları Mahkemesi ve İnsan Hakları Komitesi kararları bakımından uyarlanması, insan hakları ihlali tespitlerinin Güvenlik Konseyini ve Güvenlik Konseyinin İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olmayan üyelerini dolaylı olarak etkilemesinin mümkün olmayacağı sonucunu vermektedir. İnsan hakları sözleşmesinden doğan sözleşme amaçlarını akamete uğratma yasağının ihlaline karşı Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 41. maddesi muvacehesinde, sözleşme tarafı bir devletin Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla soyut bir başvuru yapılması mümkündür. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne aykırı Güvenlik Konseyi kararlarına onay vermeme konusundaki soyut yasağın bu nedenle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ışığında devletlerin birbirlerini İnsan Hakları Komitesi'ne şikayeti bakımından esas olması caizdir.

Aynı durum AİHK bakımından da geçerlidir. AİHK'nın 33.maddesi devletlerin başvurusunu sadece "*alleged breach of the provisions of the Convention*"³⁶ durumunda kabul etmektedir. AİHM *Matthews* davasında sözleşme tarafı devletlerin ülkesel egemenlik alanlarında insan haklarının temin edilmesine matuf amaç gütmeye yükümlülükleri nedeniyle³⁷, sözleşme amaçlarını akamete uğratmama yükümlülüğünün somut insan hakları ihlalinin ortaya çıkmasını lüzumsuz kılacak şekilde anlaşılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Sözleşme tarafı devletlerin amaçları akamete uğratmama yükümlülüğünün Güvenlik Konseyi kararına onay verilmesi sonucu doğması, Güvenlik Konseyi kararının kapsamına giren konuda AİHK'nın ihlali anlamını taşır. Bu durum ihlali yapan devlet aleyhine İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde başvuruyu caiz kılar.

Güvenlik Konseyi kararını onaylayan sözleşme tarafı devlet aleyhine İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde başvuru yapılmasının bir başka nedenini de, sözleşme tarafı devletin Güvenlik Konseyi kararının icrasında görev alması oluşturmaktadır. Sözleşme tarafı devletin bu çerçevede operasyon alanındaki tutumuna dayanak olarak BM Şartı'nın 103. maddesine istinat etmesi, kimsenin kendi hukuk dışı davranışından yarar sağlayamayacağı prensibine ters düşer. Somut insan hakları ihlali durumunda şüphesiz gerek "*alleged breach of the provisions of the Convention*" durumunda gerekse insan hakları ihlalinin sözleşme tarafı devletin kendi egemenlik alanında cereyan etmesi durumunda, sözleşme tarafı devletin Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmediğinden söz edilmesi mümkündür.

Bireysel Başvuru

AİHK ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer alan hakların ihlali iddiasıyla sözleşme tarafı devletler aleyhine bireysel başvuru yapılabilir. Sözleşme amaçlarını akamete uğratmama yükümlülüğü sözleşme tarafı devletlerin insan hakları sözleşmelerinde yer alan hakları temin etme yükümlülüğü olarak kabul edildiği nispette, amaçları akamete uğratmama yükümlülüğüne ters düşen Güvenlik Konseyi kararına onay verilmesi bireysel başvurunun caiz olduğu bir insan hakları ihlaline yol açabilir. Güvenlik Konseyi kararlarının kural olarak self-executing olmayıp, BM üyesi devletlerin iç hukukta düzenleme yapmasını gerektirmesi nedeniyle böyle bir karar doğrudan somut olarak birey haklarının ihlaline yol açmaz. Soyut önlemlere karşı bireysel başvuru yapıla-

³⁵ *IGH, Case Concerning East Timor (Portugal versus Australia)*, ICJ Rep.1995 (November 30),80, s.33.

³⁶ Bu kavramın Türkçe Karşılığı: "Sözleşme hükümlerinin ihlal edildiği iddiası".

³⁷ *EGMR, Matthews*, s.33.

maması nedeniyle bireysel başvurunun sözleşme tarafı devletin Güvenlik Konseyi'ndeki tutumuna istinat ettirilmesi caiz değildir³⁸.

Aynı şekilde operasyon gücünün operasyon bölgesinde somut insan hakları ihlalleri nedeniyle kural olarak BM Şartı'nın 103. maddesi muvacehesinde bireysel başvuru caiz kabul edilmemektedir. Buna karşılık insan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerine aykırı olarak Güvenlik Konseyi kararına onay veren, operasyon yürüten Güvenlik Konseyi üyesi sözleşme tarafı devlet aleyhine insan hakları sözleşmesinin amaç ve hedefini akamete uğratmama yükümlülüğünü ihlal nedeniyle bireysel başvuru yapılması caizdir. Sözleşme tarafı devletin operasyon alanında insan hakları ihlali teşkil eden eylemleri nedeniyle Güvenlik Konseyi kararına istinat edilememesi, Güvenlik Konseyi kararına karşı değil, operasyon gücünün tasarruflarına karşı bireysel başvuru yapılmasını mümkün kılmaktadır. Buna karşılık operasyon gücünde yer alan bir diğer devletin eylemleri nedeniyle, Güvenlik Konseyi kararına onay veren sözleşme tarafı devlet aleyhine bu eylemlerin sözleşme tarafı devlete tahmil edilememesi gerekçesiyle bireysel başvuru yapılması mümkün değildir. DH teamül hukukuna uygun olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun devletlerin sorumluluğuna ilişkin olarak hazırladığı anlaşma tasarısında yer aldığı üzere³⁹, bir devletin DH'yi ihlal eden tasarrufu nedeniyle⁴⁰ başka bir devletin sorumluluğunun⁴¹ kabul edilmesi istisnai bir durum oluşturur.

Uluslararası Hukuk Komisyonu tasarısı, DH teamül hukukuna uygun olarak "*internationally wrongful act*"ten⁴² sorumluluğu hukuk dışı tasarrufun sadece başka bir devletin karşı konulmaz baskısı sonucu gerçekleşmesi halinde kabul etmektedir. Zorlayan devlet buna göre baskı altında tasarrufta bulunan devletin tasarruflarından sorumludur. İnsan hakları ihlaline yol açan bir Güvenlik Konseyi kararının icrasıyla görevlendirilen operasyon gücünde yer alan devlet, Güvenlik Konseyi kararına onay veren sözleşme devletinin karşı konulmaz zorlamasına tabi değildir.

SONUÇ

Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlaline yol açan kararlarına karşı bir hukuki himaye bulunmamaktadır. İnsan haklarının himayesi noktai nazarından, Güvenlik Konseyi'nin insan hakları yanlısı bir kurum olarak mütalaa edilmesi mümkün değildir. Güvenlik Konseyi'nin insan hakları sözleşmesi tarafı olan üyeleri üzerinden dolaylı olarak insan haklarıyla bağlanması Güvenlik Konseyi üyesi olan İnsan Hakları Sözleşmesi tarafı devletlerin oylamalardaki tutumlarına taraf oldukları insan hakları sözleşmelerini esas alma yükümlülükleri nedeniyle bir gerekliliktir. Bu çerçevede hukuk pratiği bakımından ortaya çıkan en önemli sonuç, insan haklarına saygı yükümlülüğüne muafiyet getiren Güvenlik Konseyi kararlarını icra etme görevi üstlenen, prensip olarak operasyon alanında da insan haklarına bağlı olan insan hakları sözleşmesi tarafı Güvenlik Konseyi üyesi devletlerin, bu muafiyete istinat etmesinin mümkün olmamasıdır. İnsan haklarının bu çerçevede ihlali halinde ilgili sözleşmenin öngördüğü kurumsal yapı nez-

³⁸ *EGMR, Beyeler/Italien, appl.no.33206/96, Urteil vom 5.1.2000, Rep.2000-I, 57, s. 109 vd.; EGMR, Klass/Deutschland, appl.no.5029/71, Urteil vom 6.9.1978, Serie A, Nr.28, s. 34.*

³⁹ *Bkz.:www.un.org/Law/ilc/sessions/53/english/602_rev1e.pdf.*

⁴⁰ Örneğimizde operasyona katılan devletin.

⁴¹ Örneğimizde onay veren sözleşme tarafı devletin.

⁴² Bu kavramın Türkçe karşılığı; Uluslararası Hukuka aykırı tasarruf olarak kullanılabilir.

dinde bireysel başvuru yapılabilir. İnsan Hakları Sözleşmesi tarafı devlet Güvenlik Konseyi kararı arkasına saklanamaz.